

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΚΟΙΝΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ*

ΓΙΩΡΓΟΥ Σ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ

Εισαγωγικά: Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί απλώς μεταφορά στην ελληνική «Υπομνήματός» μου προς τον Πρόεδρο του Κεντρικού Γραφείου της «Association Internationale des Professeurs de Philosophie» (A.J.P.Ph), γραμμένου στη γερμανική. Το «Memorandum» αυτό δημοσιεύθηκε μαζί με τη μετάφρασή του στη γαλλική και την ευρεία περίληψή του στην αγγλική στο τρίγλωσσο Bulletin της A.J.P.Ph, στο Τεύχος αριθ. 9 (Μάϊος 1985), σ. 5-15, με τους πιο κάτω τίτλους: «Memorandum zur Begründung eines europäischen Philosophie-Unterrichts», «Memorandum pour l'établissement d'un enseignement européen de la Philosophie» και «Memorandum concerning the establishment of instruction in Philosophy on a European basis».

Ο υπεύθυνος της σύνταξης του Bulletin Καθηγητής Jürgen Trinks στο εισαγωγικό του σημείωμα ετόνιζε την πεποίθησή του ότι η δημοσίευση του Memorandum θα προκαλούσε ποικίλες αντιδράσεις, ιδιαίτερα από την πλευρά του διεθνούς περιβάλλοντος της A.J.P.Ph. Γιατί πίστευε ότι οι «θέσεις» και οι υποδείξεις μου δεν εξαντλούνται στο θέμα του κοινού ευρωπαϊκού μαθήματος των Φιλοσοφικών, αλλά θίγουν και το γενικότερο θέμα των σκοπών της Association. Έλπιζε ακόμη ότι οι αντιδράσεις και οι συζητήσεις που θα παρουσιάζονταν από τις σελίδες των επόμενων Τευχών του Bulletin, θα ήταν ουσιαστικές και γόνιμες. Τέλος πρότεινε στο νέο Κεντρικό Γραφείο της A.J.P.Ph, που θα προέρχονταν από τις εκλογές του Νοεμβρίου 1985, να αναθέσει σε ειδική διεθνή ομάδα εργασίας να εξετάσει, ποιές από τις προτάσεις μου και με ποιά μορφή και ακολουθία θα μπορούσαν να μεταφερθούν στη σχολική πράξη.

Στις αρχές Νοεμβρίου 1985 πραγματοποιήθηκε στο Lochau της Αυστρίας το X Διεθνές Συνέδριο της A.J.P.Ph με θέμα πλαίσιο «Ο ρόλος της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στη σημερινή διδασκαλία των Φιλοσοφικών». Ανάμεσα στα «περιθωριακά» θέματα, που συνήθως παραπέμπονται σε ειδικούς «Όμιλους εργασίας» για να συζητη-

θούν σε στενότερο κύκλο από τους άμεσα ενδιαφερόμενους σύνεδρους, ήταν και το Memorandum. Το προεδρείο του Συνεδρίου επισύναψε σ' αυτό και άλλα τρία κείμενα, που έκριναν ή έθιγαν ορισμένες μου απόψεις, ένα δημοσιευμένο ήδη στο Bulletin αριθ. 10 (Οκτώβριος 1985) της Anne Souriau (Παρίσι - Σέβρες) με τον τίτλο «Contre une proposition de programme européen d' enseignement philosophique» και δύο αδημοσίευτα, του Karl Nawratil (Βιέννη) και της Laura Zilli-Motzo (Νεάπολη). Το πρώτο από τα δυο τούτα κείμενα θεωρεί τις προτάσεις μου «εξαιρετικά σημαντικές» (ausserordentlich bedeutend), το δεύτερο αποτελεί μια πολύ θετική «παρέμβαση» (intervento), που αναφέρεται κυρίως στη διασάφηση των όρων του Memorandum «Methodik» και «Didaktik». Σημειώνω ότι παρά τις αντιρρήσεις της και τους φόβους της, που δεν είναι ίσως για μια Γαλλίδα συνάδελφο εντελώς αδικαιολόγητοι, και η Souriau δεν μπορεί να αμφισβητήσει τη χρησιμότητα των προτάσεών μου για τις χώρες που δεν έχουν ή έχουν περιορισμένο μάθημα Φιλοσοφικών. Ο ειδικός Όμιλος εργασίας, αφού συζήτησε όλες τις pro ή contra απόψεις, σύνταξε το σχετικό «Πρακτικό» και το υπέβαλε στο νέο Κεντρικό Γραφείο της Association (η αναφορά στην ολομέλεια δεν έγινε, γιατί η τελευταία συνεδρίασή της ματαιώθηκε από έλλειψη χρόνου) με την παράκληση να υιοθετήσει τις προτάσεις και να τις προωθήσει για ευρύτερη συζήτηση από τις σελίδες του Bulletin. Η πρόταση τούτη έγινε δεκτή.

Νομίζω ότι τούτα φτάνουν για μια σύντομη εισαγωγή στο θέμα και στην ως τώρα εξέλιξή του. Κι ούτε χρειάζονται περισσότερα από εκείνα που περιλαμβάνονται στο ίδιο το Memorandum για ένα συνολικό κατατοπισμό του Έλληνα συνάδελφου πάνω στο νόημα και στους ιδιαίτερους στόχους του. Σχετικά έχω μάλιστα κάθε λόγο να πιστεύω ότι αυτός ακριβώς — εφόσον έχει γαλουχηθεί με τα πηγαία νάματα της μεγάλης μας φιλοσοφικής παράδοσης — θα αντιληφθεί ευκολότερα από κάθε άλλον ευρωπαϊό συνάδελφό του ότι όλα συνηγορούν για την πραγμάτωση των στόχων τούτων. Αφού είναι γενικά δεκτό ότι το κύτταρο και τα θεμέλια της «Ευρωπαϊκής» φιλοσοφίας είναι ελληνικά και ότι το πηγαίο τούτο στοιχείο παίζει αναμφισβήτητα σπουδαίο ρόλο ως τα σήμερα σε κάθε φιλοσοφική εξέλιξη, γιατί να μη χρησιμοποιηθεί ενεργότερα για τη φιλοσοφική παιδεία της ευρωπαϊκής νεολαίας. Από τα γράμματα που πήρα από ξένους συναδέλφους συνάγεται ότι όλοι επιδοκιμάζουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τις προτάσεις μου σημειώνοντας ότι η μεγάλη μας φιλοσοφική παράδοση μέσα στα πλαίσια του κοινού φιλοσοφικού μαθήματος μπορεί να αξιοποιηθεί γομιμότερα. Προσωπικά εύχομαι οι αντιδράσεις από τη δική μας πλευρά να μην περιοριστούν στο θέμα τούτο, αλλά να αγκαλιάσουν ολόκληρη την προβληματική του Memorandum, που ακολουθεί σε μετάφραση:

* * *

Σύμφωνα με το Καταστατικό της «Διεθνούς Ένωσης των Καθηγητών της Φιλοσοφίας» θεωρείται αυτονόητη η συνεργασία με τους εθνικούς «Συνδέσμους για την προαγωγή του μαθήματος των Φιλοσοφικών στη Δ/θμια Εκπ/ση». Γιατί η A.J.P.Ph. έχει ανάμεσα στους άλλους της σκοπούς και την ενίσχυση των Φιλοσοφικών στις χώρες που είναι Μέλη της δίνοντας στους «Εθνικούς Συνδέσμους» τη δυ-

νατότητα να μετέχουν στον καθορισμό των στόχων της και στη διαμόρφωση του προγράμματός της.

Αν δε ξεχάσει κανείς τις βασικές σκοπιμότητες και σκέψεις, που οδήγησαν ύστερ' από μακροχρόνια εξέλιξη στην ίδρυση της Διεθνούς Ένωσης, μπορεί αμέσως να διαπιστώσει ότι περιλαμβάνεται σ' αυτές από την αρχή και η ιδέα ενός «διεθνικού» μαθήματος Φιλοσοφικών. Έτσι, λ.χ., αναγράφεται στα «Πρακτικά» του I. Διεθνούς Συνεδρίου των καθηγητών της Φιλοσοφίας στο Schwelm της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας (Οκτώβριος 1959) ότι έγινε η πρόταση να συγκροτηθεί «Ομάδα εργασίας ευρωπαίων Καθηγητών της Φιλοσοφίας» (*Arbeitsgemeinschaft europaischer Philosophielehrer*), για να αναλάβει να επεξεργαστεί την ιδέα ενός «κοινού ευρωπαϊκού μαθήματος Φιλοσοφικών», και, ανταλλάσσοντας γνώμες και πείρα με συναδέλφους από άλλες χώρες, να προχωρήσει, όσο πιο κοντά μπορεί, στην πραγμάτωση του στόχου τούτου» («Mitteilungen» des Verbandes zur Förderung der Philosophie am Deutschen Gymnasium, Heft. 6/1965, σ. 13).

Η ίδια ιδέα προβάλλει και στην παράγραφο 3c (: «Επεξεργασία ενός Ευρωπαϊκού Προγράμματος για το μάθημα των Φιλοσοφικών παίρνοντας υπόψη τις εθνικές ιδιαιτερότητές του») ανάμεσα στους σκοπούς της «Διεθνούς Επιτροπής για τη διδασκαλία της Φιλοσοφίας» (*Comité international pour l'enseignement de la philosophie*), που ιδρύθηκε την 1 και 2 Νοεμβρίου 1964 στις Σέβρες και διαδέχθηκε την πιο πάνω «Ομάδα εργασίας Ευρωπαίων Καθηγητών της Φιλοσοφίας». Σαν προσωρινό μοντέλο ορίστηκε το Αναλυτικό Πρόγραμμα των Φιλοσοφικών του 1963 της «Ευρωπαϊκής Σχολής» του Λουξεμβούργου.

Ξέρω πολύ καλά ότι η πραγμάτωση ενός τέτοιου στόχου αποτελεί δυσκολότατο πρόβλημα και ότι η λύση του κρέμεται από μερικές σπουδαίες προϋποθέσεις. Και τούτο όχι μόνο επειδή το μάθημα των Φιλοσοφικών έχει στις διάφορες χώρες πολύ διαφορετική βαρύτητα, αλλά και επειδή σε πολλές χώρες διατυπώνονται ορισμένες επιφυλάξεις, που πρέπει να αποδοθούν ως ένα σημείο στη διαφορά της θρησκευτικής τους παράδοσης και στο φόβο του δογματισμού και της προπαγάνδας κάθε είδους. Εξαιτίας της διαφοράς πάλι των φιλοσοφικών παραδόσεων και των σχολικών προγραμμάτων στις διάφορες χώρες, της ποικιλίας στην οργάνωση και στην επιλογή της ύλης και τέλος όχι λιγότερο εξαιτίας των παρεκκλίσεων στη μεθοδολογία και στη διδακτική, παρουσιάζονται και άλλες επιπρόσθετες δυσκολίες.

Ωστόσο όμως, μ' όλες τούτες τις διαφορές στις αντιλήψεις, υφίσταται ανάμεσα στους εκπροσώπους του μαθήματος των Φιλοσοφικών στις ευρωπαϊκές χώρες ευρεία συμφωνία ως προς το νόημα αυτού του μαθήματος. Πάνω σ' αυτό το στερεό θεμέλιο μπορεί, κατά τη γνώμη μου, αφού ληφθούν υπόψη και οι σχετικές παραδόσεις κάθε χώρας, να οικοδομηθεί και να αναπτυχθεί, παρά τις πιο πάνω δυσκολίες, μια κατά το δυνατό ενιαία βασική φιλοσοφική μόρφωση της ευρωπαϊκής μαθητικής νεολαίας. Για μια μελλοντική υπερεθνική ενότητα της Ευρώπης πολύ θα μπορούσε να συμβάλει μια καλά μελετημένη φιλοσοφική αγωγή της ευρωπαϊκής νεολαίας. Γιατί τίποτε δε θυμίζει περισσότερο την κοινή πνευματική παράδοση της Ευρώπης όσο η Φιλοσοφία. Αν διαβάσει κανείς την έκθεση «Για τη σημερινή κατάσταση του μαθήματος των Φιλοσοφικών στη Δ/θμια Εκπ/ση της Ευρώπης», που είχαν υποβάλει στο IV Διεθνές Φιλοσοφικό μας Συνέδριο στη Βιέννη (1967) οι καθηγητές Felix

Brunner και Karl Nawratil, ή και τα Αναλυτικά Προγράμματα των Φιλοσοφικών των ευρωπαϊκών χωρών, που δημοσιεύθηκαν στο «Beiträge zum Philosophieunterricht in europäischen Ländern» του επίτιμου προέδρου μας Ed. Fey, θα συνειδητοποιήσει αμέσως τη συντήρηση ως τα σήμερα της κοινής αυτής παράδοσης. Ίσως είναι σωστό να υπενθυμίσει κανείς ότι τόσο η αρχή της παράδοσης τούτης όσο επίσης και η ιδέα γενικά της φιλοσοφικής μόρφωσης του ανθρώπου, πρέπει να αναζητηθούν στην Αρχαία Ελλάδα. Για να ολοκληρώσω τις απόψεις μου, θα ήθελα ακόμη να επισημάνω το γεγονός, ότι από τη μακρόχρονη τούτη παράδοση διαμορφώθηκε σιγά σιγά ένας ιδιότυπος τρόπος στοχασμού, που σίγουρα θα ευνοούσε ένα υπερεθνικό μάθημα Φιλοσοφικών.

Είναι φανερό ότι μια τέτοια βασική φιλοσοφική μόρφωση απαιτεί ένα μάθημα με εντονότερο «ευρωδιεθνικό» προσανατολισμό, που εκτός από την εθνική του κληρονομιά λαμβάνει υπόψη του και το ιδιαίτερο, το υπερεθνικό στοιχείο, για να μπορεί έτσι από την καινούρια σκοπιά να πραγματώνει ευρύτερες θεωρήσεις και να επεξεργάζεται πλουσιότερα σε περιεχόμενο κέντρα βαρύτητας. Από την άποψη τούτη το μάθημα των Φιλοσοφικών ανήκει, προπάντων σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλο μάθημα, στο πεδίο έντασης μιας ευρωπαϊκής μορφωτικής πολιτικής. Στην πορεία προς μια Πανευρώπη η Φιλοσοφία μπορεί πολλά ακόμη να συνεισφέρει. Η A.J.P.Ph., στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της, έχει δηλ. το καθήκον, να ερευνήσει με την πρέπουσα επιστημονική σοβαρότητα και να φωτίσει τα ζητήματα τούτα, να επεξεργαστεί κατάλληλα Αναλυτικά Προγράμματα· χώρες που καθυστερούν για διάφορους λόγους να τις ενημερώσει με βάση τις εμπειρίες της πάνω στις μεθοδικές και διδακτικές δυνατότητες για καλύτερη απόδοση και τέλος με τη σωστή επιλογή κατάλληλων θεμάτων να βοηθήσει να γίνει το μάθημα των Φιλοσοφικών πιο ελκυστικό.

Από τότε έχει περάσει σχεδόν ένα τέταρτο αιώνα. Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν μπόρεσαν να βρουν για το σπουδαίο τούτο ζήτημα σ' ένα τόσο μακρό χρονικό διάστημα καμιά λύση, παρά τη συμφωνία στα βασικά σημεία ευρύτερου κύκλου συναδέλφων. Πραγματικά, όσο ξέρω, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, συνάδελφοι — κι ανάμεσά τους κι εγώ — διατύπωσαν τη γνώμη, όπως λ.χ. κατά τη διάρκεια του III (Σέβρες, Νοέμβριος 1964) και προπάντων του IV Διεθνούς μας Συνεδρίου (Βιέννη Οκτώβριος 1967), ότι έπρεπε πια να εργαστούμε για μια ενιαία, όσο είναι δυνατό, βασική φιλοσοφική μόρφωση της αυριανής ευρωπαϊκής νεολαίας. Στην ίδια σύσταση, με τη μια ή την άλλη μορφή, επανήλθα πολλές φορές κατά τα επόμενα Συνέδρια της Ένωσής μας. Εντελώς συγκεκριμένα και σε συνεννόηση και με άλλους συναδέλφους πρότεινα κατά τη συνεδρίαση του Κεντρικού Γραφείου της A.J.P.Ph., που έκλεισε τις εργασίες του IX Διεθνούς μας Συνεδρίου, στο Έσσεν (1.11.1983), να καταπιαστεί η Ένωσή μας με τα ακόλουθα θέματα:

1. Της επεξεργασίας ενός σχεδίου — πλαισίου, που θα αποτελούσε κατά κύριο λόγο τη σταθερή βάση για ένα ενιαίο στοιχειώδες μάθημα Φιλοσοφικών στις χώρες που συνδέονται με την A.J.P.Ph. Σ' αυτό το σχέδιο — πλαίσιο έπρεπε πρώτα να καθοριστούν με ακρίβεια ο σκοπός και η αποστολή ενός σύγχρονου μαθήματος Φιλοσοφικών, καθώς και η σημασία του για την ολοκλήρωση της μόρφωσης του ανθρώπου από σκοπιά διεθνική. Προπάντων θα έπρεπε με τούτη την προοπτική να γίνουν

αντικείμενο επεξεργασίας εκείνα τα προβλήματα, που πιέζουν σήμερα τον άνθρωπο και ταυτόχρονα αποτελούν το αναντικατάστατο συστατικό μιας εύλογης βασικής φιλοσοφικής μόρφωσης. Από αυτό θα έπρεπε κανείς να επισημάνει τη βαρύτητα που έχει το «φιλοσοφείν» σαν το πιο σπουδαίο θεμέλιο της λειτουργίας της ζωής.

2. Του σχεδιασμού κατάλληλης μεθοδικής και διδακτικής, που θα πρέπει να υποδείχνει στον ειδικό συνάδελφο ορισμένες ουσιώδεις θεωρήσεις. Γιατί το πρόβλημα δεν είναι μόνο, αν πρέπει να διδαχθεί στα σχολεία της Δ/θμιας Εκπ/σης τούτη ή εκείνη η φιλοσοφία, αλλά και το πώς μπορεί να διδαχθεί, για να της εξασφαλιστεί απόλυτη επιτυχία. Εδώ πρόκειται προπάντων για θεωρήσεις, που καθορίζουν ακριβέστερα και εξαιρούν από μεθοδικής και διδακτικής πλευράς το σχετικά ιδιόρρυθμο, το φιλοσοφικά πρωτότυπο, το τυπικό και το διαφοροποιημένο. 'Υστερ' από σύντομη εισαγωγή στη μεθοδική και διδακτική του μαθήματος, θα πρέπει πρώτα να καταδειχθεί, πού παρατηρούνται ελλείψεις στα Αναλυτικά Προγράμματα των Φιλοσοφικών κάθε χώρας, ποιοί λόγοι εμποδίζουν μια σύμφωνη με τον υπερεθνικό χαρακτήρα των Φιλοσοφικών διδακτική της Φιλοσοφίας και το πώς μπορεί να επιτυγχάνεται με βάση τη δημιουργία κέντρων βαρύτητας η ιδιαίτερή τους εμβέλεια. Γιατί οι διδακτικές που εφαρμόζονται στις διάφορες χώρες είναι κατά το μεγαλύτερό τους μέρος μονόπλευρες και επηρεάζονται πολύ από τις πολιτικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές και κοσμοθεωρητικές ιδέες ξεχωριστών προσωπικοτήτων. Όλες οι υποδείξεις, που αφορούν στη μεθοδική και διδακτική του διεθνικού τούτου μαθήματος, θα ήταν καλύτερο να τεθούν στη διάθεση του ειδικού Καθηγητή με τη μορφή διαγραμμάτων πάνω σε κάποια μοντέλα, για να τις χρησιμοποιεί, όταν τις χρειάζεται και τις επιθυμεί, σαν συμπλήρωμα σύμφωνα με τη δική του πείρα και τη γνώμη του.

3. Της σύνταξης ή ετοιμασίας καταλλήλων βοηθημάτων για το διευρωπαϊκό μάθημα των Φιλοσοφικών, δηλ. Εγχειριδίων, Ανθολογίων, Βοηθημάτων με επιλεγμένη διδακτική ύλη, με ερωτήσεις και θέματα ή ζητήματα γραπτών εξετάσεων για τον έλεγχο της επιτυχίας του μαθήματος, Οδηγίων για τον Καθηγητή των Φιλοσοφικών με ακριβείς βιβλιογραφικές παραπομπές σε φιλοσόφους και στα σχετικά έργα τους, με υποδείξεις για την τεχνική του μαθήματος. Ο Καθηγητής των Φιλοσοφικών πρέπει όλα τούτα τα βοηθητικά υλικά για τη διδασκαλία να τα χρησιμοποιεί, για να ανεβάσει με τις υποδείξεις τους την αποδοτική δύναμη του μαθήματός του, που έχει θεσμοποιηθεί μέσα στους κανονισμούς σπουδών και εξετάσεων στις περισσότερες χώρες. Νομίζω ότι η Ένωσή μας θα έπρεπε κάποτε να σκεφθεί, πώς θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στη λύση και αυτού του σπουδαίου ζητήματος.

Προτείνω λοιπόν η Α.Ι.Ρ.Φ. να διαβιβάσει το αίτημά μου τούτο σε μίαν Επιτροπή με την παράκληση να αναφέρει, εάν συνολικά ή ως ποιο σημείο μπορεί αυτό να πραγματοποιηθεί. Κατά την επεξεργασία του ζητήματος τούτου η Επιτροπή πρέπει να προσέχει ιδιαίτερα τα ακόλουθα σημεία:

α) Την ευρωπαϊκή διάσταση του μαθήματος, ότι δηλ. το μάθημα πρέπει να εξασφαλίζει κάποια βασική φιλοσοφική μόρφωση στον νεαρό Ευρωπαίο οικοδομώντας την πάνω στην κοινή μας ευρωπαϊκή φιλοσοφική παράδοση και μέσα στο πλαίσιο ενός ανάλογου σχεδιασμού.

β) Την αξίωση για γενική ισχύ. Η αξίωση τούτη για ευνόητους λόγους ίσως να

μην μπορεί να εκπληρωθεί ολοκληρωτικά. Εδώ θα πρέπει να προσπαθεί κανείς να εκπληρώνει μερικά τον όρο τούτο περιορίζοντάς τον μόνο στα βασικά του σημεία. Θα ήταν δηλ. αρκετό, αν μπορούσε κανείς να επιτύχει μια κάποια συμφωνία στα βασικά μόνο ζητήματα της διεθνικής σκοποθεσίας του μαθήματος των Φιλοσοφικών, στις βασικές διδακτικές και μεθοδικές αρχές και σε μερικά σπουδαία καθοδηγητικά θέματα καθώς και σε κύκλους διεθνικών προβλημάτων.

γ) Την έκταση και το περιεχόμενο. Είναι οπωσδήποτε απαραίτητο να περιλαμβάνεται σ' αυτό το σχέδιο — πλαίσιο ένα *minimum* «διδασκτέας» ύλης γενικά αποδεκτής, που να αναφέρεται στην ιδιαίτερη ουσία ενός «ευρωπαϊκού» φιλοσοφικού μαθήματος. Η προγραμματισμένη τούτη θεματική, που επωμίζεται κυρίως και την ειδική αποστολή του ιδιόρρυθμου τούτου σχολικού μαθήματος, πρέπει να είναι υποχρεωτική. Με τον όρο της τήρησης του υποχρεωτικού τούτου προγράμματος, μπορεί να συμπεριληφθεί στο πλαίσιο και άλλη «διδασκτέα» ύλη από την ιδιαίτερη σχολική παράδοση της χώρας για συμπλήρωση και ολοκλήρωση του μαθήματος των Φιλοσοφικών.

δ) Ευκαμψία και κινητικότητα. Το σχέδιο του Αναλυτικού τούτου Προγράμματος πρέπει βασικά να είναι εύκαμπτο, για να μπορεί από τη μια να αφήνει στη διάθεση εκείνων που διδάσκουν το μάθημα στις διάφορες χώρες τόπο αρκετό, για να αναπτύξουν την προσωπική τους πρωτοβουλία, και από την άλλη για να προσαρμόζεται σ' όλους τους τύπους της Δ/θμιας Εκπ/σης. Ακόμη θα πρέπει προικισμένοι ή ιδιαίτερα ενδιαφερόμενοι μαθητές να παρακινούνται και ενισχύονται.

ε) Ιδιαίτεροι τονισμοί. Στην Εισαγωγή πρέπει να προταχθούν μερικές σκόπιμες Οδηγίες, που να αναφέρονται στην ουσία της Φιλοσοφίας και στη θέση της στη σημερινή ευρωπαϊκή εκπαίδευση. Πρέπει ακόμη να τεθεί και το ζήτημα για το νόημα και το πνεύμα του φιλοσοφικού στοχασμού όχι μόνο στο καθαυτό μάθημα των Φιλοσοφικών, αλλά και κατά τη φιλοσοφική εμβάθυνση και διερεύνηση των άλλων μαθημάτων της Δ/θμιας Εκπ/σης. Ιδιαίτερα πρέπει να τονίζονται τα ιδιαίτερα θέματα, που υπαγορεύονται από την «ευρωπαϊκή» διάσταση, και τα περιεχόμενα εκείνα, που προάγουν την κριτική ερώτηση, την προσήλωση στο πράγμα, την αφαίρεση, τη σύλληψη του γενικού στο μερικό, την αναλυτική και συνθετική ικανότητα, τη χαρά για θεωρητική και ερευνητική εργασία κ.α.

στ) Μεθοδολογία και διδακτική. Από διεθνική σκοπιά δεν ενδιαφέρει μόνο να απαντήσει κανείς στο κυριότερο ερώτημα, ποιά είναι δηλ. η σπουδαία αποστολή που πρέπει να εκπληρώσει το μάθημα των Φιλοσοφικών, αλλά να δίνεται απάντηση και στο πώς μπορεί να διδαχθεί σωστά το μάθημα τούτο. Στο σημείο αυτό ανταποκρίνομαι, νομίζω, και στις ευχές πολλών συναδέλφων, που έχουν εκδηλωθεί μ' αυτό το πνεύμα, ότι δηλ. η «Ένωσή» μας θα πρέπει να καταπιασθεί με την επεξεργασία Οδηγιών, που θα μπορούσαν από πλευράς διδακτικής και μεθοδικής σκοπιμότητας να είναι σημαντικές. Εάν δηλ. συλλάβει κανείς το σχολικό μάθημα των Φιλοσοφικών από την αρχή με τη διεθνική του μορφή, θα πρέπει τότε να επανεξετάσει και τη μεθοδολογία της διδακτικής του επισημαίνοντας νέες θετικές και εποικοδομητικές δυνατότητες. Έπειτα θα μπορούσε ίσως και ολόκληρο το πρόγραμμα διδασκαλίας να δεχθεί στην πράξη νέους τονισμούς και διορθώσεις, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε θεμελιακές διαφοροποιήσεις στη μεθοδική του μαθήματος. Για τον καθηγητή πάντως των Φιλοσοφικών, που κάνει το μάθημά του σύμφωνα με τους πα-

λιούς μεθοδικούς και διδακτικούς κανόνες, επειδή για πολλούς και διάφορους λόγους δεν έτυχε να γνωρίζει τη μοντέρνα μεθοδική και διδακτική, η βοήθεια τούτη της Α.Ι.Ρ.Ρh. θα αποτελούσε ευπρόσδεκτο πλουτισμό.

ζ) Δοκιμή σ' ένα μοντέλο. Στο μέτρο που οι «Εθνικοί Σύνδεσμοι» των καθηγητών της Φιλοσοφίας έχουν το αυτονόητο δικαίωμα να υποβάλουν στα Υπουργεία Παιδείας των χωρών τους προτάσεις για την προαγωγή του μαθήματος των Φιλοσοφικών, σε ανάλογο μέτρο μπορεί και πρέπει και η Ένωσή μας, σύμφωνα με το διεθνικό της χαρακτήρα, να επεξεργάζεται «συστάσεις» και να τις υποβάλλει στα αρμόδια Υπουργεία των χωρών των Μελών της για εξέταση και ενδεχόμενη εφαρμογή. Όσο για τα πιο πέρα οι Εθνικοί Σύνδεσμοι θα εφρόντιζαν να παραμεριστούν τα όποια εμπόδια, προπάντων γραφειοκρατικής μορφής, για να μπορούν τούτες οι «συστάσεις» να μετουσιωθούν σε σχολική πράξη. Το απλούστερο θα ήταν να δοκιμαστούν με τη μορφή ενός μοντέλου σε μερικά Πειραματικά Σχολεία, για να διαπιστωθεί, αν και πόσο η όλη προσπάθεια έχει νόημα, αν δηλ. ένα μάθημα Φιλοσοφικών ενιαίο και γενικά παραδεκτό, όπως περίπου συμβαίνει με το μάθημα των Μαθηματικών, είναι συνολικά σκόπιμο ή, αντίθετα, αν μπορούν να προβληθούν αντιρρήσεις. Πάντως, κατά τη γνώμη μου, η δοκιμή τούτη θα έχει πολύ θετική απήχηση σ' όλες τις Εκπαιδευτικές Αρχές.

Είναι πολύ περίεργο ότι το πρόβλημα τούτο, παρά τη διαπιστωμένη συμφωνία στα βασικά του σημεία, δεν μπόρεσε ακόμα να λυθεί. Όμως είναι πια καιρός να αρθεί η ασυνέπεια τούτη! Εφόσον έγινε δυνατό στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας να ενοποιηθούν στις γενικές τους γραμμές τα Αναλυτικά Προγράμματα των Φιλοσοφικών των χωρών της, ώστε να είναι κοινές οι απαιτήσεις κατά τις εξετάσεις, δε βλέπω κανένα λόγο που να εμποδίζει να δοκιμάσουμε το ίδιο σε επίπεδο ευρωπαϊκό.

Στη σημερινή περίπτωση, που ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες βρίσκεται υπό μεταρρύθμιση, θα ήταν δεκτή με ευγνωμοσύνη οποιαδήποτε λογική και παιδαγωγικά βάσιμη βοήθεια από μέρους της Διεθνούς μας Ένωσης.

ΔΡ ΓΙΩΡΓΟΣ Σ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ
ΤΕΩΣ ΛΥΚΕΙΑΡΧΗΣ
ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΔΕΦ